

Наукові перспективи
Видавнича група

№ 13(27)

2023

НАУКА і ТЕХНІКА

серія: право, серія: економіка, серія: педагогіка,
серія: техніка, серія: фізико-математичні науки

СЬОГОДНІ

З Україною

в серці!

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея
докторів наук із державного управління»**

Громадська організація «Асоціація науковців України»

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*

Випуск № 13(27) 2023

Київ – 2023

Publishing Group «Scientific Perspectives»

**Public Scientific Organization «Ukrainian Assembly of
Doctors of Sciences in Public Administration»**

Public organization «Association of Scientists of Ukraine»

"Science and technology today"
*("Pedagogy" series, "Law" series, "Economics" series,
"Physical and mathematical sciences" series, "Technics" series)*

Issue № 13(27) 2023

Kiev – 2023

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право»,
Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2023. № 13(27) 2023. С.897**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу
присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 -
Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу
присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно
категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)**

Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 24.11.2023, № 5/11-23)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Головний редактор: Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Лауреат Премії Президента України для молодих вчених, Лауреат Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок, академік Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Артемчук Володимир Олександрович - доктор технічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г.Є. Пухова НАН України (Київ, Україна)
- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Волк Павло Павлович — доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Гирка Ольга Ігорівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету (Львів, Україна)
- Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету авіонавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Дівізніюк Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)
- Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)
- Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» (Київ, Україна)
- Ільїн Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
- Ільїна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Кардаш Оксана Любомирівна — кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматики, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Квасніков Володимир Павлович — доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

- Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)
- Коваленко Олена Михайлівна - кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки НАПН України (Київ, Україна)
- Комнатний Сергій Олександрович - докторант кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)
- Кравчук Володимир Миколайович — доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Кузьмич Людмила Володимирівна - доктор технічних наук, головний науковий співробітник Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України (Київ, Україна)
- Куницький Сергій Олегович - кандидат технічних наук, старший дослідник, провідний науковий співробітник науково-дослідної частини Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Лук'янчук Олександр Петрович — кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри будівельних, дорожніх, меліоративних, сільськогосподарських машин та обладнання Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Маджд Світлана Михайлівна - доктор технічних наук, професор, професор кафедри зеленої економіки та економіки природокористування Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління (Київ, Україна)
- Мануель Давид Массено - доцент відділу права та захисту даних, старший науковий співробітник і член координаційного комітету лабораторії UbINET, запрошений член PDPC, член-консультант комісії цифрового права муніципальних адвокатських колегій Кампінаса та Прая-Гранде (Сан-Паулу), а також Комісії з інновацій, управління та технологій муніципальної адвокатської колегії Гуарульуса, коментатор IODA, почесний член IDEIA Institute, член Наукового комітету MICHK, член EDEN, член-кореспондент RedNAC, член UMAU, член-кореспондент UBAU (Португалія)
- Микитин Тарас Миронович - кандидат технічних наук, завідувач кафедри менеджменту Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, Україна)
- Миргород-Карпова Валерія Валеріївна - кандидат юридичних наук, заступник директора з наукової роботи, старший викладач кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету (Суми, Україна)
- Мізюк Вікторія Анатоліївна - кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету управління, адміністрування та інформаційної діяльності Ізмаїльського державного гуманітарного університету (Ізмаїл, Україна)
- Мірошніченко Валентина Іванівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький, Україна)
- Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща)
- Отієнко Микола Миколайович - кандидат технічних наук, професор кафедри організації авіаційних робіт та послуг Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Одарченко Роман Сергійович - завідувач кафедри телекомунікаційних та радіоелектронних систем Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Оніщенко Наталія Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПН України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України (Київ, Україна)
- Опанасенко Володимир Миколайович — доцент кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Охрімченко (Жмурко) Тетяна Олександрівна - старший науковий співробітник кафедри комп'ютеризованих систем управління Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва і маркетингу Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)
- Поліщук Віталій Васильович — кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу зрошення, відділення меліорації Інституту водних проблем і меліорації Національної академії аграрних наук України (Київ, Україна)
- Приходькіна Наталія Олександрівна - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Київ, Україна)
- Стахова Анжеліка Петрівна — старший викладач кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
- Фесенко Андрій Олексійович - кандидат технічних наук, асистент кафедри кібербезпеки та захисту інформації Київського національного університету імені Тараса Шевченка. (Київ, Україна)
- Черненко Варвара Петрівна - кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри інформатики і вищої математики Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна)
- Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)
- Чумак Оксана Володимирівна - доктор економічних наук, доцент, науковий співробітник відділу статистики і аналітики вищої освіти Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики», (Київ, Україна)
- Шандра Наталія Андріївна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)
- Шеремет Інеса Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри медикобіологічних та валеологічних основ охорони життя і здоров'я Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна)
- Якимчук Аліна Юрївна - доктор економічних наук, професор, Академік економічних наук України, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Якимчук Олег Феодосійович - керівник групи білінгу Відділу бізнес-систем Департаменту інформаційних технологій ПРАТ «Рівнеобленерго» (Рівне, Україна)
- Яцишин Андрій Васильович - доктор технічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи "Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України" (Київ, Україна)

Статті розміщені в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію поданих матеріалів несуть автори.

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Право»

Filipenko N.Ye., Lukashevych S.Yu.

INFORMATION TECHNOLOGIES IN LAW ENFORCEMENT, SECURITY AND EXPERT ACTIVITIES

13

Бордюк Х.М., Габа А.І., Гальчинська С.В.

ДІАЛЕКТИКА ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ПРОФЕСІЙНИХ І МОРАЛЬНИХ ВИМОГ ДО ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВНИЧИХ ПРОФЕСІЙ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКЕ ПРАВО

22

Борисенко І.В., В'юник М.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЗБРОЇ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я: КОНТРАСТНІ АСПЕКТИ

35

Борисенко І.В., В'юник М.В.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРЕДМЕТОМ ЧИ ЗНАРЯДДАМ ВЧИНЕННЯ ЯКИХ Є ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ

46

Гопанчук В.С.

ГЕНЕЗА ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

57

Давидюк П.П., Киричук Б.С.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТАКТИЧНИХ ПРИЙОМІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИМ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

68

Деменко О.Є.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОДАТКОВО-КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

81

Ємцев В.І., Слободянюк Н.М., Ємцева Г.Ф.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИБНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

90

Калашник Д.В., Калмиков М.Р., Сліпачик А.І.

НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ - МОВЧАЗНА ЖЕРТВА БОЙОВИХ ДІЙ: ЕКОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

102

Кравцов С.О., Дворнікова П.А.

ПРАВАЗАСТОСОВЧІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

116

- Мех Ю.В.** 125
*ПОБУДОВА СУЧАСНОЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ*
- Петровський А.В.** 135
*СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНОЧНИХ ПОНЯТЬ У
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ*
- Пічко Р.С.** 146
*ДО ПИТАННЯ ДИХОТОМІЇ СФЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І
ОБОРОНИ ТА ДЕМІЛІТАРИЗАЦІЙНОГО СТАТУСУ КОСМІЧНОГО
ПРОСТОРУ*
- Позняков С.П., Маньгора Т.В.** 161
*ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ У НАЦІОНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ*
- Правдюк А.Л., Супрун Р.М.** 175
*ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ
НАРОДОВЛАДДЯ*
- Сирота Д.І., Сергієнко А.С., Даценко Л.Є.** 189
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПРОФІЛАКТИКА КОРУПЦІЇ
- Стовба О.В.** 203
*СЛІДЧИЙ СУДДЯ ТА ПРАВО НА СВОБОДУ: ПРАКТИКА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ*
- Тихоненко А.В., Лисаков В.В.** 213
*ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ
ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ*
- Цибульник Н.Ю.** 224
БЕЗПЕКОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
- Шерстюк В.Д.** 233
*ОЦІНОЧНА СКЛАДОВА ПОНЯТТЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ЦИВІЛЬНО-
ПРАВОВОМУ ПОЛІ УКРАЇНИ*
- СЕРІЯ «Економіка»**
- Азаренков Г.Ф., Мельянкova Л.В., Головчак Г.В.** 244
*БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СТРАТЕГІЇ
ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ*

УДК 321.7

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13\(27\)-175-188](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-13(27)-175-188)

Правдюк Андрій Леонідович кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна 3., м. Вінниця, 21000, тел.: (097)330-72-40., <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

Супрун Роман Миколайович здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна 3., м. Вінниця, 21000, тел.: (073) 404-82-35

ДЕЛІБЕРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ НАРОДОВЛАДДЯ

Анотація. На тлі передбачуваної кризи демократії уряди в усьому світі розширили можливості громадян для участі громадськості. У сучасному світі головним елементом демократичного процесу стає не електоральна, а деліберативна демократія. В умовах розвитку технологій, повсюдного доступу до інформації деліберативна зможе залучити додаткові механізми широкого обговорення суспільно важливих питань, надасть можливість впливу громадськості на прийняття, або принаймі зміну не раціональних рішень органами влади. Досліджено, що модель деліберативної демократії актуалізується сьогодні у зв'язку з загостренням кризи класичної легітимації влади, яка базувалась на інституційних та законодавчих засадах. З'ясовано, що класична демократія не завжди є ефективною з точки зору управління, реагування на потреби громадян та балансування інтересів різних груп. Визначено, що здійснення державної влади народом є одночасно критерієм існування демократії та одним з центральних елементів політичних прав громадянина, а реалізація народного суверенітету фактично відбувається в процесі здійснення державної влади народом. Рівень розвитку народовладдя в конкретній країні, тобто реальний вплив волі народу на вирішення питань державного та суспільного життя, визначає об'єктивний рівень демократичності держави. Встановлено, що деліберативна демократія це новий тип демократії, заснований на сталих цінностях демократії, конституціоналізму та поваги до прав людини, що передбачає докорінну зміну внаслідок і за результатами обговорень, реальним способом впливу на старі політичні еліти, а також формування нових цілей, завдань і пріоритетів розвитку держави у взаємодії з громадянським суспільством.

Ключові слова: демократія, деліберативна демократія, деліберативний дискурс, делібератія, лібералізація, легітимація, інституціоналізація, громадська думка.

Pravdiuk Andrii Leonidovych Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Law, Vinnytsia National Agrarian University, Sonyachna St., 3, Vinnytsia, 21000, tel.: (097)330-72-40, <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

Suprun Roman Mykolayovych second (master's) level of higher education, Vinnytsia National Agrarian University, Sonyachna St., 3., Vinnytsia, 21000, tel.: (073) 404-82-35

DELIBERATIVE DEMOCRACY AS A MODERN TOOL OF PEOPLE'S GOVERNMENT

Abstract. Against the backdrop of a perceived crisis of democracy, governments around the world have expanded opportunities for citizens to participate publicly. In the modern world, the main element of the democratic process is not electoral, but deliberative democracy. In the conditions of the development of technologies and universal access to information, the deliberative will be able to attract additional mechanisms for a wide discussion of socially important issues, provide an opportunity for the public to influence the adoption, or at least change, of non-rational decisions by authorities. It has been studied that the model of deliberative democracy is actualized today in connection with the aggravation of the crisis of classical legitimation of power, which was based on institutional and legislative principles. It was found that classical democracy is not always effective in terms of management, responding to the needs of citizens and balancing the interests of different groups. It was determined that the exercise of state power by the people is both a criterion for the existence of democracy and one of the central elements of a citizen's political rights, and the realization of popular sovereignty actually occurs in the process of exercise of state power by the people. The level of development of people's power in a specific country, i.e. the real influence of the will of the people on solving issues of state and social life, determines the objective level of democracy of the state. It is established that deliberative democracy is a new type of democracy, based on the stable values of democracy, constitutionalism and respect for human rights, which involves a radical change as a result of and as a result of discussions, a real way of influencing the old political elites, as well as the formation of new goals, tasks and priorities development of the state in interaction with civil society.

Keywords: democracy, deliberative democracy, deliberative discourse, deliberation, liberalization, legitimation, institutionalization, public opinion.

Постановка проблеми. Людина – це основний вимір науково-практичної парадигми конституціоналізму, головний ціннісний орієнтир його подальшого розвитку, індикатор перевірки на можливість реалізації

конституційної теорії, ідеології і практики, а визнання, забезпечення та захист прав, свобод та законних інтересів людини є практично кінцевою метою функціонування системи конституціоналізму. Ця мета визначає й сутність сучасного українського конституціоналізму, яка є демократичною, у єдності з правом – демократично-правовою. Демократизм як прояв сутності конституціоналізму опосередкований народовладдям, при забезпеченні балансу між повагою волі більшості, захистом прав меншості та прав і свобод людини. Виміром демократичності як вираження сутності конституціоналізму є народовладдя, яке спрямоване на забезпечення прав та свобод людини, визнання її цінності та індивідуальної свободи, що є можливим тільки за умови існування поряд із народовладдям влади права [1].

Ідея деліберативної демократії передусім нагадує нам про таке: незважаючи на те, що в конституціях багатьох держав міститься твердження, що сувереном є народ, ми потребуємо не лише правової констатації цього факту, але й забезпечення ефективної реалізації народного суверенітету в політичних практиках. І саме практика обговорення (деліберативна практика) є тим механізмом, який дає змогу народному суверенітетові реалізуватися, забезпечивши громадян процедурами раціонального формування політичної волі [2].

Дж. Фішкін наголошує, що «демократія у всьому світі знаходиться під загрозою, бо цілком ототожнюється з нео-шумпетерівською моделлю партійної конкуренції», яка в епоху «фільтруючих бульбашок і поляризації» може призвести радше до тупику, ніж до ефективних рішень [3, с. 209]. Останні п'ятнадцять років вважалися часом, який називають «кризою демократії»: коли до влади прийшли популісти, на політичну арену повернулося протистояння між багатими та бідними, етнічні чвари, міждержавні війни тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання деліберативної демократії стали предметом наукових досліджень В. Андрущенко, О. Бабкіна, П. Вознюк, В. Горбатенко, М. Кармазіна, І. Кресіна, М. Михальченко, О. Фісун, Ю. Шайгородський та ін. та інших.

Метою статті є дослідити особливості розвитку ідей становлення деліберативної демократії.

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов розвитку суспільства народовладдя трактується як невід'ємна частина народного суверенітету та конституційний принцип. Так, відповідно до Конституції України саме український народ делегував частину своєї природної свободи на користь державної влади та наділив державу повноваженням вимагати від кожного індивіда виконання дій та рішень органів державної влади в межах, встановлених українським народом в Конституції України. Цим, вважає

українська дослідниця О. Щербанюк, зумовлена визначальна роль народного суверенітету для конституційного принципу народовладдя [4, с. 464].

Юридична наука традиційно визначає демократію через форму держави та як політичний режим. Слід зазначити, що не існує й єдиного розуміння про народ, суспільство, місцеве співтовариство, владу та самоврядування, гуманізм та справедливість. Однак, нормальний еволюційний розвиток суспільства та держави припускає підтримку більшістю народу або місцевого співтовариства основних, загально-цивілізованих засад, без яких немислимою є безпосередня демократія як народовладдя. Без цих початків, без цих цінностей безпосередньої демократії неможливий перехід від традиційного суспільства до техногенної цивілізації. Інформаційна техногенна цивілізація здійснюється лише при наявності широкого обміні інформацією, відкритому доступі до неї.

А.Лейпхарт відзначав, що демократія - це поняття, яке загалом не піддається визначенню. Безумовно, найпоширенішим є визначення демократії як народовладдя, що відповідає перекладу цього терміну з давньогрецької мови. Крім того, в науці існують концепції, що визначають демократію як форму держави, форму державного устрою, політичний режим, політичний світогляд, політичний цінність та політичний рух. Автори, що дотримуються різних концепцій, разом з тим як ознаки демократії в усіх цих значеннях називають свободу та політичні права особистості, рівність індивідів, владу більшості при повазі прав меншості, пріоритет прав людини над правами держави. Сукупність цих моральних, політичних, правових цінностей, поділюваних суспільством, складає сутність демократії. Ці цінності мають загально-цивілізовану основу, в них втілені моральні представлення людей про характер взаємин у демократичній державі та суспільстві. Вони є основою демократичного світогляду та прогресу і є цінністю сучасного суспільства [5].

Один із засновників конституційної демократії, Джеймс Медісон, обґрунтовуючи переваги представницького правління над прямою демократією, стверджував, що його сутністю є передання влади невеликій кількості громадян, яких решта обирають своїми представниками. За задумом розробників доктрини народного представництва, сенс представницького врядування полягає в тому, що увесь народ або якась численна його частина через своїх депутатів, яких цей народ періодично обирає, здійснює верховну владу, що контролює суспільні процеси [6].

На думку К. Пейтмен, для існування демократичного правління необхідне «участницьке» суспільство, в якому всі політичні системи демократизовані, враховуючи економіку та сферу праці. Людина потребує партисипативного суспільства задля свого становлення як глибокомислячого громадянина, який не може лишатися відстороненим та сконцентрованим лише на власних інтересах і потребах. Як зазначає вчена, повна участь має

місце лише тоді, коли індивіди, знаходячись у центрі прийняття рішень, наділені рівними можливостями по визначенню кінцевого варіанту рішення [7, с. 42-43].

Барбер Б., послідовник і продовжувач ідей К. Пейтмен, осуджуючи представницьку демократію, зазначав, що вона мінімізує роль громадян у демократичному правлінні. Науковець критикує ліберальну демократію та пропонує власний спосіб організації взаємодії між державою і суспільством засобами політичної участі громадян у вирішенні переважної більшості актуальних питань. Барбер наголошує на тому, що політична участь громадян відіграє роль певного механізму трансформації приватних інтересів у громадські, наслідком якої має бути поява публічної царини, де відбуватиметься постійний публічний діалог між суб'єктами політичного процесу, а активні громадяни виступатимуть головними акторами публічного діалогу. Вчений називає партисипативну демократію «сильною» і характеризує її як форму правління, за якої усі люди задіяні у процесі прийняття і запровадження рішень. Він визнає політичну участь імперативом, тому що лише вона формує спільні інтереси і загальну волю, а також колективну дію, що у єдності неминуче призводять до легітимності політики [8, с. 254].

Д. делла Порта у праці «Чи може бути врятована демократія? Участь, деліберация і соціальні рухи» підкреслює, що «збереження демократії означало б вихід за межі її ліберальної моделі, розширення роздумів про участь та деліберацию всередині та поза інституціями» [9, с. 2]. Важливими елементами впровадження концептуальної моделі деліберативної демократії є інструменти організації обговорення суспільно важливих питань як на національному рівні, так і на рівні громад, соціальних груп, громадських мереж тощо.

Теорії дорадчої демократії стверджують, що вони розробили політично емансипаційну модель для прийняття політичних рішень. З обіцянкою, що всі громадяни повинні мати можливість рівноправно та автономно брати участь у політичному процесі, дорадча демократія повинна мінімізувати політичний вплив нелегітимних стосунків соціальна влада, тобто ті, які не легітимізовані демократичними процедурами [10]. У дорадчій моделі вибори та голосування самі по собі не є гарантією демократичної легітимності, яка залежить головним чином від інклюзивної та епістемологічної якості попереднього процесу формування дискурсивної думки та волі.

Ключовими питаннями політичної теорії є проблема створення спільноти та артикуляції спільного інтересу. Ліберальна доктрина стверджує, що держава є вільним об'єднанням індивідів, яке відрізняється від школи, церкви чи літературного гуртка лише масштабом, що дозволяє його членам потенційно вийти з цього об'єднання, якщо їхні інтереси не збігаються з інтересами групи [11]. Однак як інтереси окремих членів, так і інтереси спільноти різноманітні та суперечливі. Ситуація ускладнюється тим, що

політична взаємодія – це насамперед взаємодія груп. А індивід, опинившись поза групою, ризикує стати засобом, а не кінцевою метою для інших груп, що ставить під сумнів принцип методологічного індивідуалізму. Отже, постає проблема артикуляції суспільного інтересу. На перший погляд, найпростішим рішенням здається голосування за те, що вважається спільним інтересом. Однак виборча демократія також суперечить принципу методологічного індивідуалізму, оскільки на будь-яких виборах є переможці та переможені [12].

Йозеф Шумпетер дав визначення демократії у вузькому (мінімалістичному) розумінні як такої «інституційної системи, за якої індивіди отримують право приймати рішення, перемігши в конкурентній боротьбі за голос народу» [13]. Вибори — це інструмент, за допомогою якого воля виборців трансформується у політичний (та персональний) склад представницького органу. І залежно від того, який інструмент застосовується (альтернативні, багатопартійні вибори чи ні, та чи інша виборча система), отримується відповідний результат. У цьому криється потенційна маніпулятивність виборів. Адже одна і та ж воля електорату може бути фіналізована в абсолютно різні результати виборчих перегонів за використання відповідного інструментарію, не кажучи вже про сучасні технічні та комунікаційні можливості впливу на формування такої волі [14].

Латинське слово «deliberatio» дійшло до нас зі словника римського права та означає «радитися», «обговорювати», «міркувати», «проводити консультації», «зважувати «за» і «проти» [15]. У сучасному англо-американському вживанні термін деліберації етимологічно ґрунтується на латинському слові «deliberate» – обдумувати, дослухатися, радитися або міркувати. В англійській мові слово деліберація (deliberation) розуміється також ще як певне обговорення чи дискусія. У словнику американської компанії Merriam-Webster поняття «деліберація» визначається так: «Це певний акт роздумів, зважування та вивчення причин вибору, це ретельні обговорення й експертиза, обачність і обережність в процесі вибору найбільш прийняттого і ефективного вирішення» [16]. Протягом останніх 25 років ми стали свідками все більшого використання демократичних інновацій, таких як збори громадян, дорадчі опитування та формування бюджету за участю, серед іншого, для вирішення так званої демократичної недуги [17]. Останні п'ятнадцять років вважалися часом, який називають «кризою демократії»: коли до влади прийшли популісти, на політичну арену повернулося протистояння між багатими та бідними, етнічні чвари, міждержавні війни тощо.

Деліберативна демократія, або ж деліберативна політика, являє собою таку модель суспільного устрою, при якій формування громадської думки й політичної волі в публічній сфері та парламенті країни підпорядковується не структурі ринкових процесів або нав'язаної ідеології, а, власне, самобутній ініціативі соціальної комунікації громадян, орієнтованої на досягнення взаєморозуміння і захист власних інтересів.

Відповідно, громадська думка стає відображенням інформації, яку поширюють в суспільстві політичні суб'єкти. Також слід брати до уваги, що громадська думка здатна реагувати у вигляді партиципації майже виключно на публічну інформацію [18]. Проте остання може не включати істотних аспектів політичної дійсності. Український політолог К. Лукач вірно зауважує, що сьогодні майже «кожен політик, політична партія, громадське об'єднання мають власні сторінки в соціальних мережах для здійснення односторонньої (політичні еліти – громадськість) або двосторонньої комунікації (політичні актори – громадськість, громадськість – політичні актори)» [19].

В сучасних реаліях громадська думка, не завжди є об'єктивною, оскільки завдяки астротурфінгу відбувається імітація масової громадської ініціативи для створення ілюзії запиту від суспільства. Ключовий інструмент сьогоденного астротурфінгу – це цифрові технології ботоферм, які імітують масову народну реакцію або ініціативу [20].

Спотворення «природної» або «оригінальної» структури громадської думки, яка першочергово ґрунтувалася на представництві інтересів соціальних груп спричиняє загрозу широкомасштабного порушення принципів політичної конкуренції. Ідеться також про загрозу фундаментальним цінностям демократичного представництва, правам на реалізацію свободи слова тощо.

На слухну думку О. Березовської-Чміль, «у філософсько-політичному контексті найгіршим наслідком цифрового авторитаризму може стати тотальне стеження за діяльністю всіх громадян з метою попередження про-тестних настроїв, приховування незадоволення владою, придушення інакомислення, маніпулювання колективною свідомістю. В таких умовах реальністю стане узурпація влади та порушення будь яких прав і свобод людини. По суті суспільство ризикує перетворитись на керовану біомасу, що обслуговує невеликий прошарок еліт, які володітимуть новітніми технологіями тотального стеження. Відтак базові політичні цінності плюралізму, свободи, гуманізму, рівності, братерства, солідаризму, толерантності, недоторканості особи, невідчужуваності природних прав та власності зазнають краху» [21].

Автором терміну «деліберативна демократія» слід вважати політолога Дж.-М. Бессета, який вперше використав це поняття у 1980 році у своїй книзі «Деліберативна демократія: принцип більшості за республіканського правління». Жоден з різновидів деліберативного процесу не може обходитися «без трьох елементів: інформації, аргументації, переконання» [22].

Інші дослідники розглядають деліберативну демократію в контексті участі громадян в обговоренні та ухваленні рішень. У цьому випадку може йтися про деліберацію як для спільного розв'язання колективних питань (самоуправління), так і для законотворчості та вироблення державної політики.

Наприклад, Дж. Коен визначає деліберативну демократію як функціонування незалежної та плюралістичної асоціації громадян, що обговорюють проблеми колективного вибору [23, с. 161–162]. Ф.І. Мішельман характеризує деліберативну демократію як систему, що об'єднує організаційні, мотиваційні, дискурсивні та конститутивні атрибути, які дають змогу кваліфікувати результати законодавчого процесу як такі, що схвалені всіма, хто зазнає впливу [24, с. 149]. Серед сучасних науковців склалося розуміння деліберації як процесу раціонального обміну аргументами, застосування якого дозволяє групі людей висловлювати свою думку стосовно визначеної проблеми та приймати колективні рішення за допомогою підготовленої і спланованої комунікації [25, с. 82]. Центральне місце в теорії дорадчої демократії посідає принцип пайової участі: всі, на кого впливають рішення публічної влади (хто має свій «пай»), отримують право голосу при обговоренні проблемних питань [26, с. 248].

Реалізація такого підходу може бути різною. Роберт Даль пропонує своєрідний механізм адаптації демократії до змін в сучасному політичному житті, який полягає в обговоренні важливих питань в рамках деліберативних форумів (*mini-publics*), учасники яких обираються шляхом випадкової вибірки і репрезентують думку всього народу [27, с. 85]. Джеймс Фішкін виокремлює чотири стадії дорадчої участі громадян у політичному процесі: з'ясування думок населення через звичайне опитування; відбір респондентів для участі в дорадчому форумі; повторне опитування учасників форуму щодо питань, які були обговорені; поширення інформації про зважену думку учасників форуму через засоби масової інформації [28, с. 165].

Складність визначення деліберативної демократії багато в чому визначається тим, що відповідна концепція є нормативною й описує певний ідеал демократичного врядування. Водночас широке концептуальне тлумачення деліберативної демократії дає змогу відносити до її інструментів і широке коло форматів обговорень – як «традиційні», але дещо адаптовані для обміну аргументами й наближення до консенсусу (зустрічі, форуми, громадські слухання, дорадчі органи та ін.), так і спеціально розроблені (деліберативні форуми, деліберативні опитування, громадські журі, майстерні майбутнього, «світові кафе», «відкриті простори», громадські асамблеї тощо) [29].

Сьогодні спостерігається особлива увага до деліберативної демократії з боку міжнародних організацій та ініціатив, що може стати новим „деліберативним поворотом”. Так, у 2022 році Рада Європи розпочала розроблення „першого європейського стандарту деліберативної демократії” — рекомендацій Комітету міністрів державам-членам. У 2021 році Організація економічного співробітництва та розвитку запропонувала Керівництво для політиків і державних службовців „Вісім шляхів інституціоналізації деліберативної демократії”. Міжнародна Ініціатива „Партнерство "Відкритий

Уряд", що об'єднує понад 70 країн, у спеціальному посібнику рекомендує урядам застосовувати деліберацію для глибшого розуміння проблем, залучення громадськості до вироблення політики і балансування конкуруючих інтересів [30].

Глобалізований світ має великий рівень динамізму у різних сферах суспільного життя, тому людині достатньо важко адекватно сприймати поліфонію цінностей, світоглядних концепцій, вчинків, потік інформації швидко зростає. Реаліями нашого життя стали швидкі зміни людиною соціальних ніш, різних статусів у суспільстві, набуття нових професій та іншого громадянства. Влучно висловився з цього приводу індійський мислитель Ауробіндо Гхош: "Людина нашого часу – перехідна істота" [31].

На нашу думку потрібно виділити розуміння громадянин нашого часу, а саме молода освічена людина, що має свою і думку та готова поділитися з іншими, відстоювати свої права, підтримувати чи різко критикувати діяльність органів державної влади. Як слушно висловився канадський історик Роман Сербин в одному з коментарів Радіо Свобода про майбутнє України сказав, що Україні не так потрібні патріоти, як добрі громадяни. Йшлося про потребу виховання людей, які будуть вміти і будуть небайдужими брати відповідальність за себе і свою спільноту, бути чуйними і людяними до своїх співгромадян [32].

Громадянське суспільство є дуже складним і багатогранним явищем, що зумовлено різноманіттям його трактувань у суспільно-політичному житті. Це зумовлено не лише походженням поняття «громадянське суспільство», а й варіабельністю його використання в різних культурних центрах світу. Результатом сучасних теоретико-методологічних досліджень можна вважати визнання громадянського суспільства політичним феноменом, який певним чином конкретизується через цілеспрямовану політичну діяльність його суб'єктів та інститутів і відображається у коригуванні публічної політики та участі громадян у розподілі силових ресурсів. Зосередьтеся на встановленні та захисті ключових пріоритетів, цінностей і демократії.

Соціальна дія в контексті демократії участі, яка призводить до появи нових політичних інститутів, — це нові демократичні практики, спільні колективні дії та соціальні рухи, які можуть створити необхідні ефекти з точки зору інституціоналізації процесу консультацій та діалогу. Таким чином, модель деліберативної демократії виступає основою для впровадження ефективної системи стратегічних комунікацій. Він вносить зміни та доповнення у сферу державного управління, гуманітарну та соціальну складову, формує новий підхід до аналізу доброго врядування, який є не лише ефективним, але й забезпечує відкритість, доступність, підзвітність, контроль, демонструє деякі емпатія в основному до всіх вимог громадян, а також до їх основних потреб і потреб [33].

Висновки. Людина навчилася відстоювати свої права, цінувати розширені можливості і поважати чужу свободу. Це позитивна риса сучасності: практично всім надана максимально можлива свобода розвитку, що дозволяє проявляти свої таланти. Це сприяє розвитку прогресу і свідчить про гуманність світогляду. Рівні права важливі і корисні для суспільства. Деліберативна демократія, попри різні підходи до її тлумачення привносить у сучасне розуміння демократії ідею вдумливого, аргументованого обговорення рішень для пошуку шляхів розв'язання проблем за участю всіх, кого вони стосуються.

Взаємовідносини держави і суспільства сьогодні актуалізуються в контексті побудови правової держави та становлення громадянського суспільства. Зрілість громадянського суспільства є ключовим чинником успіху демократизації держави. Адже ефективне використання різних форм реального народовладдя залежить від рівня правової обізнаності, політико-правової культури та правосвідомості кожного громадянина держави.

Література:

1. Крусян А. Український конституціоналізм в умовах війни: до постановки основних науково-практичних проблем та повоєнних тенденцій. *Український часопис конституційного права*. 2023.3. С 17-28
2. Кірюхін, Д. Теорія деліберативної демократії та «факт незгоди». *Філософська думка*, 2020. 5, 73—86. <https://doi.org/10.15407/fd2020.05>
3. Fishkin, J. Response to Critics: Toward the Reform of Actually Existing Democracies. *The Good Society*. Vol. 27, N. 1–2. 2018. P. 190–210.
4. Щербанюк О.В. Визначальна роль народного суверенітету для конституційного принципу народовладдя. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 462-466.
5. Пехник А.В., Дзюбенко Ю.М. Безпосередня демократія як форма реалізації народовладдя в Україні (місцевий рівень). *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 275-285
6. Бориславська О. Вибори —[без]альтернативна основа демократії?. *Український часопис конституційного права*. 2018.2. С. 12-19
7. Pateman С. Participation and democratic theory. Cambridge: Cambridge University press, 1970. 122 p.
8. Нікітенко Л.О. Еволюція ідеї партисипативної демократії. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С.346-350 URL: <http://app-journal.in.ua/2022.pdf>
9. Porta, della D. Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements. Cambridge: Polity Press, 2013. 256 p
10. Benhabib, S. (1996). Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy. In S. Benhabib (Ed.), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political* (pp. 67–94). Princeton, NJ: Princeton University Press. DOI: <http://doi.org/10.1515/9780691234168-005>
11. Volskiy O. The problem of the democracy deficit in the EU: between the political entity and the market utopia. *ВІСНИК НТУУ «КПІ»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Випуск 1(57) С.8-23 DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280778](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280778)
12. Mouffe С. The Democratic Paradox. Verso, 2000. 192
13. Йозеф Шумпетер "Капіталізм, соціалізм і демократія" Київ, 1995, видавництво "Основи". Переклад з англійської. 528 с.

14. Бориславська О. Вибори — [без]альтернативна основа демократії?. *Український часопис конституційного права*. 2018.2. С 12-19
15. Мустафаєва Е. Інструменти деліберативної демократії в добровільному об'єднанні територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 2 (74). С. 125-130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdyo_2018_2_24.pdf
16. Merriam-Webster's Advanced Learners / English Dictionary. Merriam-Webster, Inc., 2008. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/deliberation>
17. Newton, K. (2012). *Curing the Democratic Malaise with Democratic Innovations*. In: B. Geissel & K. Newton (Eds.), *Evaluating Democratic Innovations. Curing the Democratic Malaise?* (pp. 3–20). Routledge. DOI: <http://doi.org/10.4324/9780203155196>
18. Seungsu L., Jaeho Ch., Communication Mediation in an Era of Partisan Selectivity: Modeling Effects of Information and Discussion on Participation. *International Journal of Public Opinion Research*. Volume 35. Issue 3. Autumn 2023. edad020 <https://doi.org/10.1093/ijpor/edad020>
19. Лукач К. В. Вплив цифрових технологій на розвиток політичної комунікації. *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації*. 2018. № 1. С. 135–139.
20. Правдюк А. Л. Астротурфінг в соціальних мережах як загроза демократичному державотворенню. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. Вип. № 1 (15). С. 154–166. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-154-166](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-154-166)
21. Світла В. Громадська думка та політичні наслідки діджиталізація: специфіка та її вектори взаємовпливу. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Випуск 2 (58) С.92-98.
22. Оніщенко, А., & Левченко, Д. (2021). Легітимація влади як ключовий елемент деліберативної демократії. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 24(5), 87-91. <https://doi.org/10.15421/172150>
23. Kohen J. *Deliberation and Democratic Legitimacy*. Contemporary Political Philosophy. Malden MA, 2006. P. 143–162.
24. Michelman F.I. *How Can the People Ever Make the Laws? A Critique of Deliberative Democracy*. *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*. Cambridge : The MIT Press, 1997. P. 145–171
25. Volodin D. *Deliberative democracy and trust in political institutions at the local level: evidence from participatory budgeting experiment in Ukraine*. *Contemporary Politics*. 2018. Vol. 25. №. 1. P. 78–93.
26. Латигіна Н. А. Сучасні тенденції розвитку демократії у світовому політичному просторі. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 42., С. 240–251.
27. Волошенюк О. Дорадча демократія: модернізація чи криза народовладдя? *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право 2021. Т. 6. С. 36–41.
28. Fishkin J. S. *The Voice of the People: Public Opinion and Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press, 1995. 204 p.
29. Андрійчук Т. Сучасний розвиток деліберативної демократії: внесок Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд». *Наковий журнал Політик*. 2021. № 3 (5) С.24-29 DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.4>
30. Андрійчук Т. Інструменти деліберативної демократії: можливості застосування у воєнний та повоєнний час в Україні. *Політичні дослідження*. 2023. № 1(5) С.48-67
31. Скотна, В. Самовизначення особистості в цивілізаційному вимірі. *Молодь і ринок*. 2015 № 5 (124) С.7-13
32. Веб-сайт Радіо Свобода URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28570741.html>
33. Ковалевська Д., Каращук М. Investigating the functioning of civil society in a state governed by the rule of law in a deliberative democracy. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2023. 1 (57) С.89-96 DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280801](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280801)

References:

1. Krusian, A. (2023) Ukrainskyi konstytutsionalizm v umovakh viiny: do postanovky osnovnykh naukovo-praktychnykh problem ta povoiennykh tendentsii. [Ukrainian constitutionalism in the conditions of war: to the statement of the main scientific and practical problems and post-war trends.] *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava- Ukrainian Journal of Constitutional Law*. 3. S. 17-28 [in Ukrainian].
2. Kiriukhin, D. (2020) Teoriia deliberatyvnoi demokratii ta «fakt nezghody» [The theory of deliberative democracy and the "fact of disagreement"] *Filosofska dumka-Philosophical thought* 5, 73—86. <https://doi.org/10.15407/fd2020.05> [in Ukrainian].
3. Fishkin, J. (2018) Response to Critics: Toward the Reform of Actually Existing Democracies. *The Good Society*. Vol. 27, N. 1–2. P. 190–210. [in English].
4. Shcherbaniuk, O. (2012) Vyznachalna rol narodnoho suverenitetu dlia konstytutsiinoho pryntsyphu narodovladdia. [The decisive role of popular sovereignty for the constitutional principle of people's rule] *Almanakh prava- Almanac of law Vyp.* 3. S. 462-466. [in Ukrainian].
5. Pekhnyk, A. Dziubenko, Yu. (2018) Bezposerednia demokratiia yak forma realizatsii narodovladdia v Ukraini (mistsevyi riven). [Direct democracy as a form of implementation of people's power in Ukraine (local level).] *Aktualni problemy polityky- Actual problems of politics*. Vyp. 61. S. 275-285 [in Ukrainian].
6. Boryslavska, O. (2018) Vybory — [bez]aternatyvna osnova demokratii?. [Elections are the unalternative basis of democracy?] *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava- Ukrainian Journal of Constitutional Law* 2. S. 12-19 [in Ukrainian].
7. Pateman, C. (1970) Participation and democratic theory. Cambridge: Cambridge University press, 122 p. [in English].
8. Nikitenko, L. (2022) Evoliutsiia idei partysypatyvnoi demokratii. [Evolution of the idea of participatory democracy] *Analychno-porivnialne pravoznavstvo-Analytical and comparative jurisprudence*. № 6. P. 346-350 URL: <http://app-journal.in.ua/2022.pdf> [in Ukrainian].
9. Porta, della D. (2013) Can Democracy Be Saved? Participation, Deliberation and Social Movements. Cambridge: Polity Press, 256 p [in English].
10. Benhabib, S. (1996). Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy. In S. Benhabib (Ed.), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political* (pp. 67–94). Princeton, NJ: Princeton University Press. DOI: <http://doi.org/10.1515/9780691234168-005> [in English].
11. Volskiy, O. (2023) The problem of the democracy deficit in the EU: between the political entity and the market utopia. *VISNYK NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo- BULLETIN of NTUU "KPI". Politology. Sociology. Right..* 1(57) C.8-23 DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280778](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280778) [in Ukrainian].
12. Mouffe, C. (2000) *The Democratic Paradox*. Verso, 192 s
13. Yozef Shumpeter "Kapitalizm, sotsializm i demokratiia" ["Capitalism, Socialism and Democracy"] Kyiv, 1995, vydavnytstvo "Osnovy". Pereklad z anhliiskoi. 528 s. [in Ukrainian].
14. Boryslavska, O. (2018) Vybory — [bez]aternatyvna osnova demokratii?. [Elections are the unalternative basis of democracy?] *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava- Ukrainian Journal of Constitutional Law* 2. S. 12-19 [in Ukrainian].
15. Mustafaieva, E. (2018) Instrumenty deliberatsii v dobrovilnomu obiednanni terytorialnykh hromad. [Deliberation tools in the voluntary association of territorial communities] *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia- Actual problems of public administration*. № 2 (74). S. 125-130. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/apdyo_2018_2_24.pdf [in Ukrainian].
16. Merriam-Webster's Advanced Learners / English Dictionary. Merriam-Webster, Inc., 2008. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/deliberation> [in English].

17. Newton, K. (2012). *Curing the Democratic Malaise with Democratic Innovations*. In: B. Geissel & K. Newton (Eds.), *Evaluating Democratic Innovations. Curing the Democratic Malaise?* (pp. 3–20). Routledge. DOI: <http://doi.org/10.4324/9780203155196> [in English].
18. Seungsu L., Jaeho Ch., (2023) Communication Mediation in an Era of Partisan Selectivity: Modeling Effects of Information and Discussion on Participation. *International Journal of Public Opinion Research*. Volume 35. Issue 3. Autumn edad020 <https://doi.org/10.1093/ijpor/edad020> [in English].
19. Lukach. K. (2018) Vplyv tsyfrovoykh tekhnolohii na rozvytok politychnoi komunikatsii [The impact of digital technologies on the development of political communication]. *Derzhava ta rehiony. Seriiia : Sotsialni komunikatsii-State and regions. Series: Social communications*. № 1. S. 135–139. [in Ukrainian].
20. Pravdiuk, A. (2023) Astroturfing v sotsialnykh merezhakh yak zahroza demokratychnomu derzhavotvorenniu. [Astroturfing in social networks as a threat to democratic state formation.] *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii- Scientific innovations and advanced technologies*. Vyp. № 1 (15). S. 154–166. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1\(15\)-154-166](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-1(15)-154-166) [in Ukrainian].
21. Svitla, V. (2023) Hromadska dumka ta politychni naslidky didzhitalizatsiia: spetsyfika ta y vektory vzaiemovplyvu. [Public opinion and political consequences of digitalization: specifics and vectors of mutual influence.] *VISNYK NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo-BULLETIN of NTUU "KPI". Politicalogy. Sociology. Right*. Vypusk 2 (58) S.92-98. [in Ukrainian].
22. Onishchenko, A., Levchenko, D. (2021). Lehitymatsiia vlady yak kliuchovyi element deliberatyvnoi demokratii. [Legitimization of power as a key element of deliberative democracy.] *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani- Scientific and theoretical almanac Grani*, 24(5), 87-91. <https://doi.org/10.15421/172150> [in Ukrainian].
23. Kohen, J. (2006) Deliberaion and Democratic Legitimacy. *Contemporary Political Philosophy*. Malden MA, P. 143–162. [in English].
24. Michelman, F. (1997) How Can the People Ever Make the Laws? A Critique of Deliberative Democracy. *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*. Cambridge : The MIT Press, P. 145–171 [in English].
25. Volodin, D. (2018) Deliberative democracy and trust in political institutions at the local level: evidence from participatory budgeting experiment in Ukraine. *Contemporary Politics*. Vol. 25. №. 1. P. 78–93. [in Ukrainian].
26. Latyhina, N. (2008) Suchasni tendentsii rozvytku demokratii u svitovomu politychnomu prostori. [Modern trends in the development of democracy in the world political space] *Naukovi zapysky IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy- Scientific notes of IPIEND named after I. F. Kuras NAS of Ukraine*. Vyp. 42., S. 240–251. [in Ukrainian].
27. Volosheniuk, O. (2021) Doradcha demokratiia: modernizatsiia chy kryza narodovladdia? [Consultative democracy: modernization or crisis of people's power?] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Pravo- Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law..* T. 6. S. 36–41. [in Ukrainian].
28. Fishkin, J. (1995) *The Voice of the People: Public Opinion and Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press, 204 p. [in English].
29. Andriichuk, T (2021) Suchasnyi rozvytok deliberatyvnoi demokratii: vnesok Initsiatyvy «Partnerstvo «Vidkrytyi Uriad». [Modern development of deliberative democracy: contribution of the Open Government Partnership Initiative.] *Nakovyi zhurnal Politykus- Nakov magazine Politicus*. № 3 (5) S.24-29 DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.4> [in Ukrainian].

30. Skotna, V. (2015) Samovyznachennia osobystosti v tsyvilizatsiinomu vymiri.[Self-determination of the individual in the dimension of civilization] *Molod i rynek- Youth and the market.* № 5 (124) S.7-13 [in Ukrainian].

31. Veb-sait Radio Svoboda [Radio Svoboda website] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28570741.html> [in Ukrainian].

32. Kovalevska, D., Karashchuk, M.(2023) Investigating the functioning of civil society in a state governed by the rule of law in a deliberative democracy. *Visnyk NTUU "KPI" Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo- Bulletin of NTUU "KPI" Political Science. Sociology. Right.* 1 (57) S.89-96 DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1\(57\).280801](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.1(57).280801) [in Ukrainian].